INSTRUIRI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI – BUNE PRACTICI ȘI LECȚII ÎNVĂȚATE

TRAININGS IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS – GOOD PRACTICES AND LEARNED LESSONS

Lidia CARCHILAN,
cadru de cercetare,
Fundația Max Planck pentru Pace Internațională
și Stat de Drept, Heidelberg, Germania

SUMMARY

Human Rights Training is an expression that is widely used by national and international organizations in the last decades. There have been studies conducted into this type of training to identify the most suitable tools and establish good practices of transferring knowledge that would promote and protect human rights. However, human rights training differs from any other form of training, as it has certain particularities that are not present in other types of trainings. This brief article aims to explore those specificities and draw conclusions from implementing human rights trainings in practice with judges, lawyers, prosecutors, and police officers.

Keywords: *trainings, good practices, human rights, workshops, teaching practices, continuous training, training actors in the justice sector.*

Formarea continuă este o formă de educare diferită de alte forme de învățare. În primul rând, grupul țintă sunt specialiștii licențiați într-un domeniu sau altul, dețin experiență de studii și muncă, sunt de cele mai multe ori vizați direct de subiectul cursului sau a instruirii, iar poziția de ierarhie dintre formator și participant este puțin mai accentuată. Toate acestea, pun formarea continuă într-o situație aparte care necesită adaptarea instrumentelor de cercetare, a planului de studiu și a livrării instruirii propriu-zise. Pe lângă particularitățile enumerate mai sus, instruirea în domeniul drepturilor omului prezintă unele caracteristici specifice acestui tip de instruiri și necesită croirea formării cu luarea în calcul a unor factori ce pot afecta realizarea obiectivelor propuse.

Odată cu adoptarea Declarației Universale pentru Drepturile Omului [1], instruirile în acest domeniu au demarat, grație Articolului 26.2 din Declarație ce statuează faptul că educația va fi direcționată spre personalitatea umană și spre fortificarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale [1]. Mai mult, conform Articolului 4 al Declarației Națiunilor Unite pentru Educație în domeniul drepturilor omului [2]: *„Educația și formarea în domeniul drepturilor omului se va baza pe principiile Declarației Universale a Drepturilor Omului și pe tratatele și instrumentele relevante, în vederea: a) Creșterii gradului de* ***conștientizare,*** *înțelegere și acceptare a standardelor și principiilor universale privind drepturile omului [...]; (b) Dezvoltării unei* ***culturi universale*** *a drepturilor omului [...]; c) Urmăririi realizării efective a tuturor drepturilor omului și*

promovarea toleranței, *nediscriminării și egalității [...]; d) Asigurării* ***egalității de șanse*** *pentru toți prin accesul la educație și formare de calitate în domeniul drepturilor omului, fără nicio discriminare; e) Contribuirii la* ***prevenirea*** *încălcărilor și abuzurilor drepturilor omului [2]*:

În aceeași ordine de idei, instruirea sau educația în domeniul drepturilor omului poate fi definită drept: *„Spectrul larg de activități ce au drept scop promovarea și protecția drepturilor omului și se referă la eforturile organizate de a transfera cunoștințe, de a dezvolta abilități și atitudini ce încurajează comportamente ce promovează și protejează drepturile omului"* [3]: Această definiție poate fi divizată în cinci părți:

1) efortul organizat – se referă la planificarea instruirii, astfel încât aceasta să nu fie improvizată. Livrarea instruirii este una dintre fazele finale ale procesului de instruire, ce va fi precedat de alți pași riguroși de planificare;
2) transferul de cunoștințe – aceasta nu presupune transferul de cunoștințe generale referitoare la standarde sau mecanisme, ci va fi adaptat necesităților participanților, spre exemplu în cazul poliției, instruirea va fi centrată pe standardele relevante pentru realizarea mandatelor de punere în aplicare a legii;
3) dezvoltarea abilităților – simpla cunoaștere a standardelor din domeniul drepturilor omului nu este suficientă pentru a încuraja participanții să transforme aceste norme în comportament corespunzător. Prin intermediul instruirilor aceste abilități pot fi perfecționate prin practică și aplicare pe parcursul unui proces ce poate necesita continuarea instruirii, inclusiv prin programe de continuare (follow-up);
4) atitudini – implică schimbarea atitudinilor negative și fortificarea celor pozitive ce ar încuraja participanții să le adopte în desfășurarea mandatelor lor și în viața privată;
5) comportament – eficiența instruirilor în domeniul drepturilor omului se va măsura în raport cu schimbările ce asigura o respectare a drepturilor omului mai înaltă, aceste schimbări pot fi la nivel de societate/comunitate, de organizație, de grup sau individual [3]:

În continuare, ne vom focaliza asupra câtorva tendințe și practici ce pot afecta impactul instruirii, cu analiza și recomandările de rigoare.

Categorii de public țintă pentru instruirea în domeniul drepturilor omului

Instruirile în domeniul drepturilor omului pot fi destinate oricărui grup din societate și poate începe din școală și continuă pe tot parcursul vieții. Totuși, cel mai des grupurile țintă a acestor instruiri sunt judecătorii, procurorii, avocații, ofițerii de poliție sau funcționarii publici. În funcție de grupul țintă, instruirea va fi ajustată conform necesităților acestor specialiști [4].

Spre exemplu, judecătorii ar putea fi interesați de modul de invocare a standardelor europene sau internaționale cu privire la drepturile omului în contextul național. În acest caz clarificarea efectelor juridice acordate interpretării unui drept de către (Curtea Europeană a Drepturilor Omului) CtEDO, spre exemplu, ar putea servi drept îndrumare pentru instanțele naționale. La fel, explicarea drepturilor *ex officio* și pașii ce ar trebui urmați după constatarea faptului că legislația națională a fost aplicată contrar standardelor Convenției Europene a Drepturilor Omului (ratificată de Republica Moldova în 1997) [4].

Pentru procurori instruirea urmează a fi adaptată în așa fel încât percepția acestora despre drepturile omului să se transforme, or procurorii deseori percep standardele referitoare la drepturile omului drept „obstacole" în calea spre condamnare a persoanelor puse sub învinuire. În cazul lor, centrarea pe dreptul la un proces echitabil ar fi recomandată, cu accentuarea rolului procurorilor în garantarea acestuia (ex: utilizarea probelor obținute ilegal sau cu iregularități, asigurarea dreptului la apărare etc.) [4]. În aceeași ordine de idei, în instruirile pentru avocați, atenția va fi canalizată spre aspectele procedurale de invocare a instrumentelor internaționale și transpunerea acestora în procedurile naționale. La fel, în lucrul funcționarilor publici drepturile omului urmează a fi prezentate prin prisma compatibilității proiectelor de legi și politicilor publice cu standardele din domeniu [4].

Provocări specifice instruirii în domeniul drepturilor omului

Formările în domeniul drepturilor omului presupun discuții dificile, dezbateri asupra unor subiecte ce pot cauza controverse, tensiuni și diferențe de perspective. Prin urmare, formatorul are rolul de a naviga acest teren sensibil cu agilitate și precauție. Există o discrepanță inerentă între respectarea pe deplin a drepturilor omului și realitățile cu care se confruntă practicienii în munca lor de zi cu zi [4]. Cadrul juridic, corupția, ierarhia instituțională, birocrația, cultura nerespectării legilor pot fi doar unele dintre factorii ce afectează respectarea drepturilor omului în practică. Este recomandat ca formatorii să îndrume dezbaterile într-o zonă constructivă, să încurajeze diferențele de opinii exprimate într-un mod respectuos și să arbitreze discuțiile călăuzindu-se de standardele internaționale. Consiliul Europei recomandă formatorilor să sensibilizeze participanții cu privire la standardul în cauză și să explice motivele pentru care acesta a fost elaborat de către organele pentru drepturile omului cu sfaturi de aplicare a standardului în practică [4].

De asemenea, drepturile omului ating subiecte sensibile, ce pot crea o barieră între formator și participanți, unde ultimii se simt acuzați (în special în contextul limitării sau violării de drepturi, ex. tortură, arest arbitrar, nerespectarea vieții private etc.) Formatorul ar putea detensiona această situație, prin menționea la începutul cursului că nimic din ce este menționat (statistici sau fapte) nu este direcționat către participanți, ci este prezentat cu titlu de informare și sensibilizare a problemei. La fel, scoaterea participanților din poziția de apărare, va contribui la identificarea unor soluții practice ce pot veni de la practicienii propriu-zișI cu ajutorul ghidării formatorului.

O tehnică ce s-a dovedit a fi utilă în timpul unor astfel de instruiri, este identificarea unui subiect, cauze sau sub-domeniu care este important pentru grupul țintă și utilizarea acestuia pentru a sensibiliza și explica alte concepte. Spre exemplu, pentru polițiști și procurori de multe ori este important să „descopere" infracțiuni. Pentru aceasta ei au nevoie de probe pertinente, relevante, dobândite conform procedurilor și legii naționale. Respectiv, formatorul ar putea prezenta dreptul la un proces echitabil ca un garant al polițiștilor/procurorilor de a colecta probe admisibile în instanță [4]. Or probele ce nu sunt colectate prin violență, amenințări, tortură sau alte iregularități procesuale, vor rezista testul aprecierii probelor [4]. În așa fel, formatorul transformă dreptul la un proces echitabil dintr-o povară pusă pe umerii polițiștilor/procurorilor de respectare a drepturilor bănuitului/învinuitului într-un instrument ce va rezulta într-un probatoriu puternic.

La fel, în structurile din sectorul justiției ierarhia este un fenomen omniprezent, ceea ce trebuie luat în calcul la faza planificării instruirii pentru a dezvolta căi de diminuare a dominanței participanților seniori și de încurajare a participanților novice în domeniul ales.

În acest context, există și riscul participanților de a percepe instruirea drept contrară scopului organizației. Spre exemplu, încălcarea garanției privind integritatea fizică ar putea fi apreciată ca fiind justificată în contextul „luptei cu criminalitatea" [4]. Din acest motiv este crucială transmiterea spiritului drepturilor omului astfel încât acesta să fie încorporat în îndeplinirea sarcinilor de serviciu.

O altă provocare poate apărea când instruirea este percepută drept o critică a profesionalismului participantului sau a independenței instituției ce o reprezintă. Formatorii pot să accentueze faptul că respectarea drepturilor omului este o caracteristică esențială a profesionalismului, precum este și recunoașterea necesității de dezvoltare profesională continuă [4].

O altă provocare considerabilă este percepția participanților că drepturile omului sunt relevante într-un grad redus sau nesemnificativ pentru activitatea lor cotidiană. Contrar așteptărilor, actorii din sectorul justiției deseori nu conștientizează rolul și importanța lor în protecția, promovarea drepturilor omului și prevenirea violării acestora. Judecătorii, spre exemplu, nu înțeleg pe deplin relevanța jurisprudenței în domeniul drepturilor omului pentru activitatea judecătorească sau că obținerea unei „soluții" unei dileme judiciare poate fi găsită și la nivel național, fără a recurge la Curtea de la Strasbourg [4]. Din acest motiv, este crucial pentru formator de a clarifica această confuzie și de a explica și exemplifica rolul fiecărui grup țintă în avansarea drepturilor omului, cu accentuarea importanței colaborării dintre diferite organe ale statului pentru atingerea scopurilor comune. La fel, este imperativ pentru formatori înțelegerea contextului politic național și regional, astfel încât la prezentarea unor cazuri de studiu sau alte practici implementate de alte instituții, organizații sau State, acestea să fie alese în baza unor criterii obiective (spre exemplu, relevanța pentru jurisdicția respectivă, potențialul de împrumut, similaritatea, modelele recomandate de organele Națiunilor Unite etc.) O cale sigură și garantată este exemplificarea unor noțiuni sau bune practici prin prisma jurisprudenței CtEDO, a altor curți internaționale (Curtea Inter-Americană sau Africană pentru Drepturile Omului) sau a organelor ce monitorizează aplicarea Convențiilor de bază în domeniul drepturilor omului. Totodată, este bine-venită atenționarea participanților asupra necesității adaptării unor practici la contextul național, în cazul împrumutării lor. Or, unele practici promițătoare ce funcționează în unele jurisdicții pot fi ineficiente în altele.

În concluzie, formarea continuă în domeniul drepturilor omului presupune un efort imens, dar esențial pentru avansarea drepturilor omului într-o societate democratică. Instruirile în acest domeniu au un set de obiective larg, printre care se numără dezvoltarea capacităților purtătorilor de obligații în acest domeniu, încurajarea comunităților și persoanelor să identifice drepturile sale și să le apere eficient, încadrarea principiilor drepturilor omului la nivel instituțional și personal, utilizarea metodelor de pedagogie de participare, asigurarea unor subiecte și exemple relevante pentru munca de zi cu zi a participanților etc. [5]. Pentru atingerea acestor obiective este necesară o planificare

riguroasă a instruirilor, studierii chestionarelor de evaluare întru perfecționarea instruirii, și similar altor sfere de instruire, formarea formatorilor pe subiectele abordate este crucială pentru asigurarea unei instruiri de impact și facilitarea discuțiilor constructive ce conduc spre avansarea drepturilor omului.

BIBLIOGRAFIE

1. Declarația Națiunilor Unite pentru Educația în domeniul Drepturilor Omului, Rezoluția Asambleei Națiunilor Unite 217 A (III), A/RES/3/217, 10 Decembrie 1948, Art.26.2
2. UNGA, Declarația Națiunilor Unite pentru Educația în domeniul Drepturilor Omului, Rezoluția Asambleei Națiunilor Unite A/RES/66/137, 19, 19 Decembrie 2011, Art.4
3. Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului, „De la Planificare până la Impact – Un Manual pentru metodologia instruirilor în domeniul drepturilor omului", (2019), < https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training6en.pdf> accesat la 28 Aprilie 2023
4. Consiliul Europei, „Ghidul HELP privind metodologia de instruire a juriștilor în domeniul drepturilor omului", (2016), < https://rm.coe.int/3-ghidul-help-final/1680722474> accesat la 28 Aprilie 2023
5. A doua fază a Planului de acțiuni pentru Programul Mondial de Educație în domeniul drepturilor omului, (2010-2014), Consiliul Drepturilor Omului, 30 Septembrie 2010.